Honoré de Balzac

Gobseck

Honoré de Balzac

Gobseck

eBibliotek 1800

2025

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Honoré de Balzac: *Gobseck* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Honoré de Balzac: *Gobseck* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

Gobseck

En aften i vinteren 1829-30 henimod klokken et var der endnu to gæster i vicomtesse de Grandlieus salon, medens en tredje, en ung, elegant og statelig mand, netop gik ned ad trappen og ud i sin vogn. Så snart lyden af hjulenes rullen var døet hen, rejste vicomtessen sig og gik han til sin datter, der stod lænet op ad kaminen, hvor hun tilsyneladende nøje betragtede et billede. Hendes moder så dog alt for godt, at hendes tanker fulgte den bortrullende vogn, og da de to sidste gæster var hendes broder og en god ven af huset, advokat Derville, som sad og spillede piquet sammen, besluttede hun at benytte den sene time til at tale med sin datter og advare hende.

"Camille, hvis du bliver ved med at opføre dig sådan over for den unge grev de Restaud som i aften, så tvinger da mig til ikke mere at tage imod ham. Mit kære barn, hav tillid til min kærlighed og følg mit råd. Når man er sytten år, kan man hverken skønne over fremtiden eller fortiden – man kan ikke bedømme de sociale fordomme, der leder den offentlige mening, men jeg vil blot gøre dig opmærksom på en eneste ting. Monsieur de Restaud har en mor, som kunne forbruge millioner, en kvinde af tarvelig familie, født Goriot, som tidligere har givet anledning til omtale og fordømmelse. Hun har båret sig så dårligt ad over for sin mand, at han sandelig ikke fortjener at have så god en søn, for den unge greve forguder hende og behandler hende på en måde, der fortjener den højeste ros; og den samme kærlige omhu viser han sin broder og søster. – Men," tilføjede vicomtessen meget

skarpsindigt, "hvor prisværdig den unge greve i og for sig er, vil alle familier af selskabet frygte for at betro deres datters fremtid og formue i hans hænder, så længe hans mor lever."

Her brød husvennen, advokat Derville, ind i samtalen, der jo nærmest havde været en enetale:

"Undskyld mig, fru vicomtesse, men jeg har opfanget nogle ord, der giver mig lyst til at blande mig ind i Deres og Deres frøken datters samtale."

Derpå sagde han, henvendt til sin modspiller:

"Jeg har vundet spillet, hr. greve, og jeg forlader Dem for at ile Deres niece til hjælp."

"Det kalder jeg at have prokurator-øren," sagde vicomtessen. "Kære monsieur Derville, hvordan har De kunnet høre, hvad jeg sagde ganske stille til Camille?"

"Jeg forstod det af Deres blik og udtryk," svarede Derville og satte sig i en lænestol ved kaminen.

Onklen satte sig ved siden af sin niece, og fru de Grandlieu tog plads mellem sin datter og advokaten.

"Jeg må fortælle Dem en lang historie, fru vicomtesse," begyndte advokat Derville, "som ganske vil ændre Deres syn på grev Ernest de Restaud og hans formueforhold."

"En historie?" udbrød Camille. "Åh, begynd dog endelig, monsieur Derville."

Vicomtesse de Grandlieu forstod af hele Dervilles måde at tage sagen på, at det drejede sig om interessante oplysninger. Hun var en af Saint-Germain-kvarterets – Paris' gamle fornemste kvarter – mest betydende damer, og når den borgerlige advokat opførte sig så fortroligt og ligefremt over for

en så højtstående dame, skyldtes det ganske særlige omstændigheder.

Madame de Grandlieu hørte til en af de adelige familier, der var emigreret under revolutionen; hun var først vendt tilbage, da Louis XVIII var kommet på tronen. Hendes familiegodser var da konfiskerede, og hun måtte leve af en understøttelse, Louis XVIII havde tilstået hende på civillisten. Danne tilværelse var jo imidlertid utålelig for hende. Advokat Derville havde da ved en nøjagtig undersøgelse opdaget, at der var forskellige formelle fejl ved republikkens salg af Palais Grandlieu, og han førte nu en proces til fordel for vicomtessens ret til at få palæet tilbage, og vandt den. Men ikke nok med det. Ved en ihærdig retsforfølgelse skaffede han vicomtessen flere af hendes jordegodser tilbage, så hun igen indtog den fremskudte økonomiske og sociale stilling, som svarede til hendes fødsel og personlighed. Hendes indtægter var cirka tres tusinde francs om året, og dertil kom senere store summer som skadeserstatninger for berøvelsen af godset, da loven om dette gik igennem. Dervilles energiske og uselviske optræden i denne sag havde knyttet ham som en god ven til familien, og han havde derved fået en ganske særlig stilling og frisprog over for vicomtessen.

Naturligvis havde hans held i denne sag i meget høj grad gavnet hans advokatvirksomhed men det var også den eneste måde, han høstede fordel af sin dygtighed på; for alle vicomtessens tilbud om embedsstillinger, som hurtigt ville have skaffet ham en glimrende karriere, havde han afslået. Han var tilfreds med, at hans optræden i denne sag havde gjort hans navn kendt, ellers havde han trods al dygtighed kunnet leve en

kummerlig tilværelse som en fattig og ukendt advokat i Paris. Derville var ikke nogen almindelig prokuratorsjæl. Da han ved sine stadige besøg hos vicomtesse de Grandlieu havde set, hvorledes grev Ernest de Restaud havde skaffet sig indpas i vicomtessens kreds, og da han havde opdaget den gensidige sympati mellem den unge greve og Camille, havde han besluttet at gøre alt, hvad der stod i hans magt for at bane vejen for de to unges lykke, og han tog nu ved først givne lejlighed tyren ved hornene. På et bal nogle dage før havde Derville stået ved siden af Camille og set den unge greve danse forbi. Han sagde da til hende:

"Det er en skam, at den unge mand ikke har en to-tre millioner, ikke?"

"Det tror jeg ikke," svarede hun. "Monsieur de Restaud har udmærkede evner og en glimrende uddannelse, og han har en høj stjerne hos den minister, han arbejder under. Jeg tvivler ikke om, at han vil blive til noget, og så kan han jo nok få fat i alle de penge, han blot vil."

"Javel, men hvis han nu var rig i forvejen?"

"Hvis han var rig, så ville alle de unge damer her i aften rivalisere om at vinde ham," svarede Camille rødmende.

"Og så ville mlle. de Grandlieu måske ikke mere være den eneste, han var optaget af. Ser De, jeg gætter, hvorfor De rødmer, ikke sandt?"

Hun rejste sig brat og gik sin vej; men advokaten tænkte:

"Hun elsker ham."

Fra den dag havde Camille været usædvanlig elskværdig over for advokaten, da hun var klar over, at han sympatiserede med hendes følelser for monsieur de Restaud, mens hun hidtil havde

behandlet ham med en vis kølig fjernhed som den unge adelsdame over for den borgerlige mand, skønt han vidste, at hendes familie stod i stor taknemmelighedsgæld til ham. Taknemmelighed er en skat på arv, som de senere generationer som regel foretrækker at være fri for.

– Derville begyndte efter en pause på den bebudede historie:

"Jeg kommer her ind på den eneste roman, jeg har oplevet; – ja, De ler allerede ved at høre en advokat tale om romaner, men advokaten er ikke den, der får mindst indblik i andre folks romaner. Denne angik imidlertid også mig selv. Jeg var da femogtyve år og havde allerede oplevet noget af hvert. Jeg havde blandt andet gjort bekendtskab med en ågerkarl. Hans ansigt var blegtblakket som anløbet messing. Hans hår var glat og fedtet, af en snavsetgrå farve. Hans træk var ubevægelige som Talleyrands, ligesom støbte i bronze. Hans øjne var gulgrå som en ilders, uden bryn og lidt lyssky; men han bar altid, også indendøre, en kasket, der beskyttede dem. Hans spidse næse var så hakket i spidsen, at den lignede et vridbor, og hans læber var ganske smalle som på Rembrandts oldinge. Han talte stille og blidt og blev aldrig ivrig. Hans alder var en gåde; man anede ikke, om han var gammel før tiden, eller om han havde forstået at bevare sin kraft til højt op i årene.

I hans værelse var alt propert og pillent som hos en gammel jomfru, der ikke har andet at gøre end at tilbringe sine dage med at pille støvkorn, lige fra det grønne klæde på skrivebordet til det skinnende hvide sengetæppe. Om vinteren var de glødende brændestykker i kaminen altid dækket af aske; man så aldrig en klar ild. Gobseck, det hed han, var i alle sine handlinger præcis som et urværk. Han talte stille og roligt og

afbrød sin tale, medens en vogn rullede forbi, eller en anden støj hørtes, for ikke at forstærke sin stemme. På samme måde økonomiserede han med sine følelser og sansninger. Hans liv gik da også uden at gøre mere støj end sandet i et timeglas. Somme tider skreg hans ofre stærkt op og gjorde megen larm; når de var udtømte, blev der dødsstille. Det er lige sådan i et køkken, når fuglen har fået halsen vredet om.

Gobseck lod sig aldrig rive ud af sin ro. Men om aftenen blev denne automat et nogenlunde almindeligt menneske. Hvis han var tilfreds med dagens arbejde, gned han sig i hænderne, og en vis skyggeagtig munterhed strålede ud af furerne i hans ansigt; men selv i hans største glæde bestod hans samtale mest i enstavelsesord.

Det var i Rue des Grès, jeg boede som juridisk studerende. Jeg var den gang kontorist på et sagførerkontor og manglede det sidste år af mit studium. Det var et fugtigt og mørkt hus med en skummel gård, så alt lys kom fra gaden. Husets indretning med en lang korridor, som alle værelser havde dør ud til, viste, at det tidligere havde været brugt som kloster. Det var et højt hus – Gobseck og hans hus lignede hinanden som en østers og dens pæl.

Det eneste menneske, han omgikkes uden for sine forretninger, om man så kan sige selskabeligt, var mig. Han kom og bad mig om ild, lånte en bog eller en avis af mig og bad mig undertiden over til sig i sit værelse, hvor vi så snakkede sammen, når han var i godt humør. Disse beviser på tillid var resultatet af fire års naboskab; jeg levede omtrent lige så spartansk som han, eftersom min fattigdom nødte mig til det. Havde han slægt eller venner? Var han fattig eller rig? Det var de

spørgsmål, jeg atter og atter stillede, og som ingen havde kunnet svare mig på. Jeg så aldrig penge hos ham; havde han nogle, lå de i bankens kældre. Han hentede selv sine penge hos sine kunder, og på disse togter strejfede han Paris igennem på sine lange ben. En dag blev han martyr for sin forsigtighed. Han må have haft noget guld på sig den dag, for han tabte et guld-tyvefrancstykke på trappen. En lejer, som gik lige efter ham op ad trappen, tog guldstykket op, og leverede ham det tilbage; men Gobseck erklærede, at det ikke tilhørte ham.

"Guld! Jeg ejer ikke guld. Lever jeg måske, som jeg var en rig mand?"

Om morgenen varmede han selv sin kaffe på et spritapparat, og sin middagsmad fik han bragt fra et spisehus. På et bestemt klokkeslæt gik den gamle portnerkone op og gjorde hans værelse i stand. Senere erfarede jeg, at han var seksoghalvfjerds år, da vi lærte hinanden at kende. Han var født sytten hundrede og fyrre i Antwerpen, søn af en jødinde og en hollænder, og han hed Jean Esther van Gobseck.

I disse år var det, at mordet på den skønne hollænderinde, som hele Paris var optaget af, fandt sted. Jeg kom en gang til at tale med ham om det.

"Det var min grandniece," sagde han ganske roligt, og hun var dog hans sidste slægtning og eneste arving.

Under sagen fik jeg at vide, at hun hed Sara van Gobseck. Da jeg udtalte min forbavselse over, at hun bar hans navn, sagde han med et lille smil:

"Kvinderne i vor slægt har aldrig giftet sig."

Denne besynderlige mand havde aldrig villet have noget at gøre med sine slægtninge. Han afskyede dem, fordi han ikke

kunne tænke sig, at nogen anden nogensinde skulle komme i besiddelse af hans penge – selv ikke efter hans død.

Da han var ti år gammel, var han blevet sendt ud som skibsdreng til de hollandske kolonier i Indien, og der havde han kæmpet for livet i tyve år. Furerne i hans ansigt fortalte om sære oplevelser og hemmelige eventyr, pludselige rædsler og farer, om held og stærke glæder. Han havde døjet sult og nød, prøvet kærligheden og dens skuffelser, tjent penge og tabt dem igen. Han havde mangfoldige gange været i livsfare og dog hyttet skindet – intet under, at han var blevet hårdhudet og barket i næverne. Han havde været i lag med sørøvere; for at tjene penge havde han været i Buenos Aires for at finde det guldleje, man sagde, de indfødte havde fundet. Han havde været med i den amerikanske frihedskrig, men hvis han, hvad kun hændte yderst sjældent, kom til at fortælle noget om sine ungdoms oplevelser, var det, som om han straks fortrød det igen.

Skønt jeg studerede ham på ganske nært hold, må jeg tilstå, at hans inderste, hans hjerte, forblev en lukket bog for mig. Jeg anede ikke, om han havde nogen religion, om han følte sig som jøde og betragtede de kristne som sit retmæssige bytte. Jeg havde nærmest det indtryk, at han var ganske uden religion. Hans interesse, hans liv og hans religion var guld; det fik han til at yngle ved sine ågerrenter. Men sin forretning førte han under de mest beroligende former, sine ofre kaldte han kunder, og disse kaldte ham altid – om ironisk eller for at drille ham, ved jeg ikke – for fa'r Gobseck.

En aften, jeg kom ind hos ham, sad han i sin lænestol, ubevægelig som en statue, med øjnene stift hæftede på kaminilden, hvor han syntes at se sine regnskaber og

opgørelser. En petroleumslampe kastede sit lys på hans ansigt, men det gjorde det snarere blegere, end det ellers var. Han så flygtigt op på mig og pegede på en stol, der syntes at vente på mig.

Jeg sagde til mig selv: "Hvad tænker dette menneske på? Spekulerer han på livet med dets gåder, dets lykke eller ulykke, eller på det hinsidige? – eller er det altid mammon, der optager ham?"

Og jeg beklagede ham indvendig, som man beklager en syg, og dog forstod jeg, at hvis han virkelig ejede millioner i banken, han da kunne drømme om at eje og beherske den verden, han havde gennemstrejfet som ung.

"God dag, fa'r Gobseck," sagde jeg.

Han så på mig, og han trak de mægtige øjenbryn let sammen, hvad der hos ham var et ubedrageligt tegn på det bedste lune.

"De ser lige så tankefuld ud i aften som den dag, man meddelte Dem, at den boghandler var gået fallit, hvis finhed De beundrede så højt, skønt De selv var mellem hans ofre."

"Mellem hans ofre?" gentog han forbavset.

"Ja, for at opnå akkord havde han jo ordnet Deres tilgodehavende sådan, at De kun fik de procenter, der var fastsat ved akkorden, ikke?"

"Ja, han var dygtig; men jeg fik luret ham."

"Har De ellers nogle veksler at protestere, det er jo den tredivte?"

Det var første gang, jeg talte om pengesager til ham. Han så ironisk smilende på mig og sagde med sin blide behagelige stemme:

"Åh nej, men jeg morer mig. Tror De ikke, der er andre digtere end dem, der skriver vers?"

"Poesi i det hoved!" tænkte jeg; jeg kendte jo ikke hans liv.

"Hvem kan leve lykkeligere og bedre end jeg?" sagde han, og hans øjne strålede. "De er ung, De har længsler og lyster, som De ikke kan stille. De drømmer om kvinder, når De sidder og stirrer ind i kaminens gløder, mens jeg kun ser kullene. De tror på alt, jeg tror på intet. Bevar kun Deres illusioner, hvis De kan. Jeg vil gøre Dem fortrolig med livets skuffelser. Hvad enten De rejser, eller De lever stille i Deres hjem med Deres kone, vil der komme en alder, hvor livet kun bliver en vane, en kredsgang inden for en afstukket bane. Lykken består da i, at vi kan anvende vore evner i det praktiske liv på realiteter. Det er det eneste virkelige, alt andet er falsk. Jeg har forandret mine principper efter de mennesker, som jeg har levet iblandt, og jeg har måttet forandre dem på enhver breddegrad. – Det, som Europa beundrer, straffer Asien. Hvad der i Paris betragtes som last, er en livsfornødenhed på Azorerne. Der er intet fast, intet uforanderligt her på jorden: der er kun vedtægter, der forandrer sig efter klima og himmelstrøg, efter livets behov. Den eneste sande, uforanderlige følelse under alt er selvopholdelsesdriften. I de europæiske samfund hedder den *personlig interesse*. Hvis De havde levet så længe som jeg, ville De vide, at der kun er en eneste ting, hvis værdi er så sikker, at et menneske kan give sig af med det. Det er guld. Guldet repræsenterer alle menneskelige kræfter. Jeg har rejst, jeg har set, at der over alt er bjerge eller sletter, begge dele trætter i længden; stederne og deres natur betyder altså ikke noget. I menneskelivet gælder det over alt, at der er fattige og rige; mellem dem står striden.

Det er da bedre at være den, der udnytter andre, end den, der bliver udnyttet. Guldet indeholder mulighederne til alt og giver i virkeligheden alt. Det er kun de dumme og svagt begavede, der kan more sig med hver aften at spille kort for at vinde nogle skilling, eller som kan blive ved at interessere sig for, hvad deres medmennesker tager sig til, eller blive ved med at indbilde sig, at de arbejder for menneskehedens vel ved at udbrede og virkeliggøre deres politiske principper. Men således lever vore parisere. De praler for hinanden, de pynter sig for hinanden, spiser for hinandens skyld og spadserer rundt som et dyr i bur, blot på en lidt større plads.

Men lad os se på livet fra et lidt mere overlegent standpunkt. Lykken består enten i stærke sindsbevægelser, som hurtigt opslider én, eller i regelbundet arbejde, som gør mennesket til en slags automat, der dog kan føle en vis tilfredshed. Oven over disse former for lykken eksisterer der en vis trang til at kende naturens hemmeligheder eller til at efterligne naturens virkninger. Det er altså i to ord kunsten eller videnskaben, lidenskaben eller roen.

Nuvel, alle menneskelige lidenskaber kommer til mig og udtaler sig for mig, der lever i ro og fred. Og i stedet for den lidenskabelige ærgerrighed, en slags kamp, hvor mennesket altid er den lille, har jeg trangen til at trænge ind i, gennemskue alle de drivfjedre, der bevæger menneskeheden. Med et ord: jeg sidder her i min tarvelige krog og besidder verden, lever med i dens liv uden at trættes og uden at blive revet med af dens malstrøm. Hør nu blot, hvad jeg har oplevet nu til morgen, så vil De forstå mine fornøjelser."

Hans filosofi, selv om den var hårdhændet og ensidig, viste mig en ny side af hans væsen og den dybeste, jeg endnu havde set, og jeg lyttede interesseret til hans ord.

Han rejste sig, før han gik videre, og gik hen og lukkede døren af og trak et gammelt forhæng for.

"I morges havde jeg kun to veksler at opkræve, da de andre var blevet indløst kontant. Det er en ren fortjeneste for mig, selv at opkræve pengene, for jeg beregner to francs som betaling for en vogn til turen, men da jeg altid går på mine ben, er det jo ren fortjeneste.

Den første veksel var på tusinde francs; den var præsenteret mig af en ung mand, en rigtig fars søn, køn, lapset klædt med elegant vest, monokel, der kørte en gig med engelsk hest og så videre, den var underskrevet af en af Paris' smukkeste kvinder, gift med en rig mand, en greve. Hvorfor havde denne grevinde underskrevet denne veksel, der i og for sig var praktisk ugyldig, da han ikke havde særeje, men som faktisk var god nok, for disse arme kvinder frygter den skandale, en protest af vekslen ville volde i deres hjem, og de opbyder alt for at betale. Men jeg ville gerne kende den hemmelige værdi af dette papir. Var det af dumhed, uforsigtighed, kærlighed eller medlidenhed, denne grevinde havde skrevet under?

Den anden veksel, også på tusinde francs, var underskrevet: Fanny Malvaut, og den var kommet til mig fra en købmand, der var i færd med at gå nedenom og hjem.

Til mig kommer der ingen, der endnu har den mindste smule kredit i en bank; det første skridt fra min dør til mit skrivebord betegner nød, fortvivlelse, en truende fallit eller i hvert fald, at alle andre kilder er stoppet. Derfor ser jeg også mest

mennesker, der er jagede af deres kreditorer eller fortærede af deres lidenskaber.

Grevinden boede i Rue du Helder og Fanny i Rue Montmartre. Jeg forvildede mig ind i mange gisninger om disse to kvinder i morges på vejen til dem. Hvis de nu ikke havde pengene, ville de modtage mig med lige så stor respekt, som havde jeg været deres fader. Især grevinden; hun ville bruge alle kneb, hun ville tage den elskværdigste mine på og tale med en honningsød stemme, ja, måske bede mig om henstand. Men jeg – ville være ubøjelig. Jeg er hævneren, samvittigheden, der rejser hovedet. Men nok om det. Jeg nåede hen til grevinden. Hun var ikke stået op endnu; jeg spurgte, hvornår jeg kunne træffe hende.

"Klokken tolv," svarede kammerjomfruen.

"Er fru grevinden syg?" spurgte jeg.

"Nej, men fruen er kommet hjem fra bal klokken tre."

"Mit navn er Gobseck, sig til grevinden, at jeg kommer igen klokken tolv."

Så gik jeg, og jeg efterlod store mærker af mine snavsede støvler på trappens tæpper – det gør jeg altid i fine huse, ikke af ondskabsfuldhed, men for et lade dem føle nødvendighedens smuds.

Så gik jeg hen i Rue Montmartre, hvor Fanny Malvaut boede. Det var et meget uanseligt hus. Jeg skød porten op og kom ind i en af disse skumle gårde, hvor solen aldrig går ned. Hos portneren spurgte jeg efter mlle. Malvaut.

"Hun er gået ud; men hvis det er en veksel, så ligger pengene her."

"Jeg kommer igen," sagde jeg. Da jeg herte, at portneren havde pengene, ville jeg se den unge pige. Jeg tænkte mig, at hun var smuk. Jeg tilbragte nu formiddagen med at se på de billeder og bøger, der er udstillet på kajerne og boulevarderne, og klokken tolv præcis var jeg atter hos grevinden.

"Fruen har netop ringet på mig," sagde kammerjomfruen, "så jeg tror ikke, hun er til at få i tale nu."

"Jeg venter," sagde jeg.

Lidt efter kom hun igen: "Værsgo', min herre."

Af hendes blide stemme gættede jeg, at hendes frue ikke var situationen voksen.

Men hvor var hun dejlig, denne kvinde. Hun havde kastet en hvid morgenkåbe over sig, men gennem den anede man hendes skønne former. Hendes sorte hår lå i store krøller ud under en lille koket kappe. Sengeklæderne lå i en vild uorden, der vidnede om en urolig søvn, blå silke og kniplinger var smidt rundt i et malerisk kaos. På det store bjørneskind foran sengen stod et par hvide silkesko med funklende stenspænder; henslængt på en stol lå en silkekjole, oven på den et par silkestrømper, så lette, at en trækvind kunne tage dem med; på kaminen lå en halvtudslået vifte, på toiletbordet diamanter, blomster og handsker – alt vidnede om en hastig og skødesløs afklædning efter ballet. Og over det hele lå en duft af parfume. Alt var luksus og uorden, skønhed uden harmoni – og nøden og fattigdommen havde allerede rejst sit hoved for at bryde dette strålende dække.

Grevinden selv lignede sine omgivelser. Hendes skønne træk, der dagen før sikkert havde strålet og kunnet bringe en mand til vanvid, var i dagslyset underligt oplyste. Der var dybe rande

under hendes øjne; hendes blege, lidt for grålige teint havde hist og her små hektiske røde pletter. Dette billede på et liv i luksus og letsindighed, i en brødefuld kærlighed, hvis følgesvend, samvittighedsnaget, pinte og hærgede, vakte min medlidenhed og interesse. Og selv nu var hun skøn. Hendes øjne strålede, hun var svulmende af liv og kraft, hun vakte elskov og kærlighed og syntes mig stærkere end kærligheden. Jeg syntes om hende. Det var længe siden, nogen kvinde havde fået mit hjerte til at banke, men det gjorde hun nu. Jeg var således i grunden betalt, for jeg giver med glæde 1000 francs for en genoplevelse at et af min ungdoms stærke, varme indtryk.

Hun bød mig en stol og sagde: "Monsieur Gobseck, ville De være så elskværdig at give mig lidt henstand?"

"Ja, til i morgen middag, madame," sagde jeg og foldede vekslen, som jeg havde præsenteret hende, sammen, "før har jeg ikke ret til at protestere den."

Indvendig sagde jeg: "Betal din luksus, dit navn, din lykke, betal den forret, du nyder godt af. De rige sikrer sig på alle måder; men I, som lever i luksus over evne, for jer kommer fortvivlelsen og gengældelsen."

"Protestere vekslen!" råbte hun. "Det tænker De da ikke på, De må dog vise mig et vist hensyn."

"Om det så var kongen selv, der skyldte mig penge og ikke betalte, ville jeg blot gå hårdere frem mod ham end mod nogen anden."

I dette øjeblik blev der banket ganske sagte på døren.

"Jeg kan ikke modtage nogen nu," sagde hun bydende.

"Jeg ville så gerne tale med dig, Anastasie."

"Ja, men ikke nu, min kære," sagde hun mindre bestemt, men meget koldt.

"Hvad skal det til, du taler jo med nogen," sagde en mand, der nu trådte ind i værelset. Det måtte være greven.

Grevinden så på mig. Jeg forstod hende, men var ubønhørlig. Fra det øjeblik var hun min slave. En gang for mange år tilbage havde jeg været nådig mod en kvinde; hun snød mig, og jeg er det ikke mere.

"Hvad vil den herre?" sagde greven til mig.

"Det er en af mine leverandører," sagde grevinden, og jeg så, at en skælven gennemrystede hende fra hoved til fod, og hun fik gåsehud af skræk på hals og arme.

Greven vendte ryggen til og gik hen til vinduet; jeg trak vekslen lidt frem af lommen. Da grevinden så, jeg var ubønhørlig, gik hun hen til sit toiletbord og tog en dejlig stor diamant, som hun rakte mig med ordene: "Værsgo', gå så!"

Vi byttede de to værdigenstande, vekslen og diamanten; den var nok en tolv hundrede francs værd – og jeg gik min vej.

I gården stod der en hel sværm af tjenere og børstede deres livréer, pulsede deres støvler og vaskede nogle pragtfulde ekvipager.

"Ja," tænkte jeg, "det er al denne luksus og overdådighed, der fører disse folk i ulykke og til mig. De kan ikke gå på deres ben, ikke røre en finger, og resultatet er, at de hellere stjæler pengene eller sætter deres ære på spil, end at de gider bestille en eneste smule."

I det samme blev porten smækket op, og en ung mand kom kørende i sin vogn. Det var ham, der havde bragt mig vekslen.

Da han var steget ned af vognen, gik jeg hen til ham og sagde: "Se, her er to hundrede francs, som jeg vil bede Dem om at levere til fru grevinden, og vil De sige hende, at jeg i otte dage skal have det pant, hun har givet mig, i beredskab, hvis hun vil indløse det."

Han tog de to hundrede francs, smilede ironisk og sagde: "Nå, hun har betalt. – Så meget des bedre."

På hans kolde, friske, kønne ansigt læste jeg grevindens skæbne. Denne unge og ligeglade fyr, uden sjæl, en spiller og nyder, ville ruinere sig selv, hende, hendes mand og hendes børn og gøre mere skade i den store verden end et helt batteri kanoner i en hær.

– Så gik jeg hen i Rue Montmartre igen til frøken Fanny. Jeg måtte op ad en stejl, smal trappe til femte sal; der kom jeg ind i en lille lejlighed på to værelser, hvor alt var skinnende som en ny dukat. I det forreste værelse stod den unge pige. Hun havde et smukt, friskt ansigt og var tarveligt, men fikst klædt; hendes hår var kastanjebrunt og velfriseret, hendes øjne var klare og smukke, og over hele hendes skikkelse var der et præg af renhed og ynde. Omkring på gulvet lå der hvide lærredsklude, der fortalte, at hun ernærede sig ved linnedsyning. Da jeg præsenterede vekslen, sagde jeg, at jeg havde været der om formiddagen, men ikke truffet hende hjemme.

"Men," sagde hun, "pengene lå hos portneren."

Jeg lod, som jeg ikke hørte det.

"Frøkenen går tidligt ud."

"Jeg er for det meste hjemme; men når man arbejder om natten, trænger man til et morgenbad."

Jeg så på hende. Med et blik gættede jeg alt. Hun var datter af en eller anden velstående forpagter; men ved faderens ruin eller død var hun blevet tvunget til at arbejde for sit livsophold. Det var nogle enkelte fregner over næseryggen, der gav mig den tanke. Jeg blev næsten rørt over hendes hæderlige og rene liv, så jeg var lige ved at tilbyde hende penge til tolv procents rente, så hun kunne købe sig en forretning, men så faldt det mig ind, at hun måske havde en fætter eller en ven, der ville misbruge tilbuddet og ruinere hende – jeg har ofte set det gå sådan med velgerninger.

Men jeg forlod hende og holdt min medlidenhed i ave, for jeg har tit og ofte haft lejlighed til at bemærke, at skønt godgørenhed sjældent skader den, der yder den, bliver den ofte modtagerens ruin.

Da De før trådte ind, sad jeg og tænkte på, hvilken god og værdifuld kvinde denne lille Malvaut var i modsætning til grevinden.

– Kan De ikke forstå, at det er interessant sådan at se folks inderste, at se det menneskelige hjertes inderste kroge? Og det er de forskelligste ting, man kommer ind i: kærlighedsdramaer, store sorger, letsind, fortvivlelse og så en gang imellem en lille glædelig idyl som den med Fanny Malvaut i dag, eller en lystig farce med en letsindig ung fyr, der løber hornene af sig. Og disse mennesker spiller for mig alene, intet kan de skjule for mig. Jeg er rig nok til et købe de folks samvittigheder, der får ministrene til at handle.

Livet er en stor maskine, hvori guldet er drivkraften, og vi, der ejer guldet, har hele maskinen i vore hænder, i vor magt. Vi ser de største mænd på alle områder på knæ for os – den store

finansmand, politikeren, kunstneren, embedsmanden, officeren, og uden om dem deres kærester, koner og børn – –

Ja, der foregår mere, end De tænker Dem, bag denne blege maske. Her," – han pegede på sin pande – "vejes hele Paris' arv og gæld, kapitaler og renter."

– Den aften var det i en underlig, forbløffet tilstand, jeg gik ind til mig selv. Det var, som denne olding var vokset op for mit blik til en mægtig Molok, guldets behersker; livet og menneskene forfærdede mig.

"Alt afgøres altså af penge," sagde jeg til mig selv.

Jeg faldt meget sent i søvn og drømte om bjerge af guld. Også den skønne grevinde så jeg i drømme, ja, hun fordunklede helt den gode og rene Fanny Malvaut. Men næste morgen ved min opvågnen følte jeg trøst ved at tænke på hende."

"Vil De ikke have et glas sukkervand?" afbrød vicomtessen advokaten.

"Jo, tak!"

"Men endnu ser jeg ikke i alt det, De har fortalt os, noget, der kan vedkomme os."

"Sodoma og Gomorra!" udbrød Derville – det var en af hans yndlingseder – "mademoiselle Camille ville være lysvågen på et øjeblik, hvis jeg fortalte hende, at hendes livslykke for ikke så lang tid siden afhang af fa'r Gobseck; nu er den gamle død i en alder af halvfems, og det sætter lige straks monsieur de Restaud i besiddelse af en smuk formue. Men alt det behøver til en nærmere forklaring. Med hensyn til Fanny Malvaut – så kender De hende, fru vicomtesse, det er min kone."

"Å, kæreste menneske," sagde grevinden; "og det vil De gladelig tilstå for et helt selskab, at hun ernærede sig ved linnedsyning, da De lærte hende at kende?"

"Det ville jeg råbe ud til alle verdens hjørner – det er dog ingen skam, men en hæder."

"Drik nu, min stakkels Derville. De bliver aldrig andet og mere end det bedste menneske på jorden."

Nu rejste onklen, der var slumret ind under fortællingen, sig.

"Jeg forlod jer i Rue du Helder hos en grevinde. Hvad blev der af hende?"

Derville fortsatte:

"Nogle dage efter fa'r Gobsecks lange enetale tog jeg min eksamen, blev juridisk kandidat og senere fuldmægtig. Den gamle pengepugers tillid til mig forøgedes derved umådeligt. Han rådspurgte mig ofte gratis om indviklede forretninger, som han aldrig indlod sig på, før han havde hørt min mening. Og denne mand, der aldrig havde bøjet sig for nogen, lyttede til mine råd med en særlig respekt. Men jeg må sige, at han stod sig altid ved det.

Den dag, jeg fik min bestalling som overretssagfører efter tre års fuldmægtigtjeneste, flyttede jeg bort fra huset i Rue des Grès hen til min principal, som jeg stadig skulle være fuldmægtig hos. Det var en dejlig dag. Da jeg sagde farvel til Gobseck, bevidnede han mig hverken venskab eller sorg ved adskillelsen; ja, han bad mig ikke en gang komme og besøge sig; men otte dage efter kom han til mig med en meget indviklet udlægsforretning. Og han vedblev siden med sine konsultationer hos mig lige så frit, som om han havde betalt dem.

Da der var gået to år – det var i atten hundrede og nitten – kom min principal, der brugte mange penge til fornøjelser, i pengeforlegenhed og måtte sælge sin forretning. Han ville sælge den for et hundrede og halvtreds tusinde francs – og det var meget billigt, da en ung, dygtig mand let kunne tjene til et pænt livsophold og afdrage pengene i løbet af en halv snes år. Jeg, som var nummer syv af ni børn af en lille, stræbsom borger, ejede jo imidlertid ikke en skilling, og den eneste kapitalist, jeg kendte, var fa'r Gobseck. Jeg var ked af at lade mit livs måske bedste chance gå fra mig. Jeg skød hjertet op i livet og gik ud til den gamle gnier. Det var første gang, jeg i forretningsanliggender stod uden for hans dør, og mit hjerte hamrede i brystet på mig. Jeg følte mig som den usleste af hans klienter, og jeg forstod, hvad han før havde sagt om de mennesker, der søgte ham. Men jeg tog et tag i mig selv.

"Nej, en hæderlig mand må bevare sin værdighed over alt; man behøver ikke at være fej for at foreslå en mand en forretning," sagde jeg til mig selv.

Efter at jeg var flyttet, havde Gobseck også lejet mit værelse for ikke at have naboer, og han havde anbragt et lille gittervindue i min dør, som han først lukkede op efter at have genkendt mig.

"Nå," sagde han straks, "Deres principal sælger nok sin forretning."

"Hvor ved De det fra? Han har ikke talt til andre end mig om det."

Den gamles læber fortrak sig til et underligt, dødfødt smil, der blev ledsaget af et koldt, ironisk blik.

"Ellers var De vist ikke kommet til mig," sagde han tørt efter en pause.

Det var jo ikke den mest lovende indledning.

"Ja, hør en gang, fa'r Gobseck," svarede jeg, så roligt jeg kunne under den gamle mands blik. Der brændte et klart lys i dem, som jeg fandt foruroligende.

Han gjorde en håndbevægelse, der betød "Tal", og vi satte os.

"Jeg ved, De er meget vanskelig at gøre indtryk på. Jeg vil derfor ikke spilde tiden med at skildre det håbløse i en ung sagførers stilling, når han ikke ejer en skilling, og han kun har at håbe på Deres interesse for hans fremtid. Lad følelserne ude af betragtning. Forretning er forretning. Sagen ligger sådan: Min principal vil sælge sin forretning. Den indbringer ham årligt cirka tyve tusinde francs, men jeg tror, at jeg kan arbejde den op til fyrre tusinde francs. Han vil sælge den for et hundrede og halvtreds tusinde francs kontant. Jeg føler med mig selv, at hvis De kunne låne mig disse penge, skulle jeg kunne betale dem tilbage i løbet af ti år."

"Vel talt," svarede Gobseck, rakte mig sin hånd og trykkede den stærkt. "I den tid, jeg har givet mig af med forretning, er der aldrig nogen, der så klart har givet mig motiverne for sit besøg. Men sikkerheden?" tilføjede han og målte mig fra øverst til nederst. "Den er der ikke noget af. Hvor gammel er De?"

"Om ti dage fem og tyve år," svarede jeg, "ellers kunne jeg jo ikke handle. – Nu vel?"

"Ja, det er muligt, jeg vil være med."

"Det må min tro gå hurtigt i orden, ellers kan der let komme en anden og byde mig over."

"Bring mig i morgen tidlig Deres dåbsattest, så kan vi tale nærmere om det; jeg tænker imidlertid over sagen."

Næste morgen klokken otte var jeg igen hos den gamle. Han tog dåbsattesten og nogle andre papirer, satte brillerne på, hostede, spyttede, samlede slåbrokken om sig og studerede dem så omhyggeligt. Så sagde han:

"Det er en forretning, vi må se at få i orden."

Jeg skælvede af glæde og frygt.

"I almindelighed får jeg halvtreds procent af mine penge," fortsatte han, "undertiden hundrede, to hundrede eller fem hundrede."

Jeg blegnede.

"Men for vort bekendtskabs skyld vil jeg nøjes med tolv en halv procent om –"

Han betænkte sig.

"Nå, ja, jeg vil nøjes med tretten procent om året. Passer det Dem?"

"Ja," svarede jeg.

"Hvis det er for meget, så forsvar Dem. Når jeg forlanger tretten procent, er det, fordi det er mit håndværk at tjene på mine kunder. Tænk nu over, om De han betale. Jeg holder ikke af mennesker, der går ind på alt. Er det for meget?"

"Nej, jeg kan nok strække mig så vidt."

"Ja, det er jo Deres klienter, der skal betale gildet,", sagde han med et ondskabsfuldt sideblik.

"Aldrig, det sværger jeg, det bliver mig selv, der betaler. Jeg ville hellere skære min hånd af end flå mine kunder."

"Å, sikke noget snak," sagde Gobseck.

"Desuden er der bestemte tariffer for alle slags honorarer."

"Ikke for pengetransaktioner, henstand med betaling og forlig; dér ligger et stort felt, hvor De let kan beregne Dem store honorarer uden at være ublu. Desuden er der jo ikke tariffer for Deres personlige arbejde i en sag, for indlæg, samtaler, rejser og konferencer. Den slags forretninger gælder det om at få fat i; og jeg kan skaffe Dem så mange af dem, at Deres kolleger skal blive grønne af misundelse. Jeg vil anbefale Dem til mine kolleger som den dygtigste jurist. De vil give Dem deres arrest- og udlægsforretninger, og De kan tro, at der er meget af den slags. På den måde får De to kundekredse: den, De køber, og den, jeg skaffer Dem. De burde næsten svare mig femten procent af mine penge for det."

"Nuvel, lad os sige det, men heller ikke mere," svarede jeg afgørende.

Fa'r Gobseck blev blidere og syntes at være tilfreds med mig.

"Jeg vil selv betale købesummen til Deres principal, for at jeg kan få en fortrinsret i købesummen og kautionen."

"Tag, hvad De kan få af sikkerhed."

"Og så tager De gratis mine forretninger, så længe jeg lever."

"Ja vel, for så vidt der ikke er tale om udlæg af penge."

"Ja vel, og så tillader De, at jeg kommer og besøger Dem?"

"Det vil altid glæde mig."

"Ja, men det kan ikke være om formiddagen; da er vi begge to optaget af forretninger."

"Nej, kom om aftenen."

"Åh, nej; så skal De til selskab, besøge Deres klienter og holde Deres forbindelser ved lige – og jeg skal træffe mine venner på cafeen."

"Hans venner!" tænkte jeg. Jeg havde aldrig set ham med nogen. – "Men hvorfor så ikke ved middagstid?" sagde jeg.

"Ja, det er netop det bedste – efter børstid. Jeg kommer så hver onsdag og lørdag. Vi taler om forretninger som venner, og jeg kan godt blive munter en gang imellem. Giv mig blot en vinge af en agerhøne og et glas champagne, så er jeg tilfreds. Jeg kender mange ting og mange mennesker, og jeg kan måske være Dem til nytte."

"Ja, så siger vi det."

"Men bær Dem nu ikke dumt ad, og giv Dem ikke til at føre stort hus. En gammel pige er nok. Jeg kommer så for at forsikre mig om Deres sundhed, for den står mig jo i en betydelig sum, og for at høre, hvordan forretningerne går. – Nå, så kommer De i aften med Deres principal."

"Sig mig så kun, hvad De ville med min dåbsattest."

Gobseck smilede ironisk og sagde:

"Hvor ungdommen er naiv. Jeg ville se, at Deres angivelse passede, for kun indtil tredive år er en mands hæderlighed og talent noget værd som pant. Husk det til en anden gang!"

Tre måneder efter var jeg selvstændig advokat, og kort efter havde jeg den lykke, frue, at skaffe Dem Deres ejendomme tilbage. Denne sag gjorde min forretning kendt, så det gik glimrende. Skønt det var nogle vældige renter, jeg måtte betale den gamle ågerkarl, havde jeg betalt alt tilbage efter fem års forløb, og jeg kunne ægte Fanny Malvaut, som jeg elskede, og se en tryg fremtid i møde. Lad os derfor ikke tale mere om mig, for der er ikke noget kedsommeligere end et lykkeligt menneske. – – Lad os komme tilbage til de personer, der interesserer os, dem, vi tidligere har beskæftiget os med.

Et år efter at jeg var blevet advokat, var jeg – meget mod min vilje – kommet til at deltage i en overdådig frokost sammen med en del unge levemænd. Det hele skyldtes et væddemål, som en af mine venner havde tabt til en monsieur de Trailles, der den gang spillede en stor rolle som tidens største laps og ødeland."

– "Han er jo stadig i vælten," afbrød baronen advokaten, "ingen bærer en kjole som han, ingen kører en vogn som han. Han spiller, spiser og drikker med større elegance end nogen anden mand. Han forstår sig på heste, klæder, malerier og – kvinder. Frygtet og foragtet, snarere fej end modig, berygtet og uden at du til noget virkeligt er han en mand, der stadig spiller en stor rolle i selskabslivet, og som har ruineret adskillige familier ved sit venskab med husets frue."

"Ja, jeg havde hørt megen tale om ham," fortsatte Derville, "men jeg var aldrig kommet ham på nærmere hold før ved denne frokost. Det var et ganske overdådigt bord – De kan vanskeligt forestille Dem, hvordan sådan en ungkarlefrokost går til, det er som en storslået opvisning af en velhavende gnier, hvis forfængelighed har bragt til ødselhed for en dag. Det er livet i sin fuldeste blomst, og disse unge mennesker er smukke at skue som unge piger. Men efter to timer ligner det hele en slagmark, og hvis nogen ved sin sansers fulde brug skulle komme ind, ville han tro, han befandt sig ved et af antikkens bakkanaler.

Under den almindelige munterhed havde jeg nogenlunde bevaret min nøgternhed, og da nu de Trailles søgte at indsmigre sig hos mig, var jeg på min post. Han derimod lod til at være temmelig beruset, men hvordan det nu var eller ikke

var, da vi brød op, havde han fortryllet mig, og jeg havde lovet næste dag at føre ham ud til fa'r Gobseck. Jeg husker, at ordene "ære, dyd, grevinde, hæderlig dame" og "ulykke" spillede en stor rolle i hans fortælling, men da jeg vågnede den næste dag, var det mig umuligt at huske tråden i hans den; men der foresvævede mig noget om, at en af mine klienters døtre var ved at miste sin mands agtelse og kærlighed, hvis hun ikke fik halvtreds tusinde francs den næste formiddag, og hun var rig nok til at yde sikkerhed for pengene. Jeg begyndte at føle mig ilde til mode ved tanken om mit løfte til monsieur de Trailles.

Lige da jeg var stået op, kom manden.

Jeg sagde til ham, at jeg syntes min mellemkomst mellem ham og fa'r Gobseck var aldeles overflødig, da fa'r Gobseck var meget let at have med at gøre i pengesager, når der blot var den fornødne sikkerhed.

Monsieur de Trailles svarede, at det ikke kunne falde ham ind at tvinge mig til at vise ham en tjeneste, selv om jeg havde lovet ham det. Men han havde jo forklaret mig sagens uhyre vigtighed, og at han var blevet uvenner med fa'r Gobseck. – – "Men," tilføjede han, "lad os ikke tale mere om det."

Resultatet blev naturligvis, at jeg opfyldte mit løfte, og vi tog af sted ud til Rue du Grès. Da vi kom til huset, undrede det mig i høj grad at se, at min mondæne ven skiftevis blev askegrå og purpurrød, og at sveden trillede ned ad hans pande, da han så Gobsecks dør. I det øjeblik, vi stod ud af vognen, drejede en droske ind i gaden. Monsieur de Trailles gættede straks, hvem der var i den, og hans ansigt udtrykte nu en næsten vild glæde. Så kom vi op hos Gobseck.

"Monsieur Gobseck," sagde jeg ceremonielt, "jeg fører her til Dem en af mine bedste venner (som jeg dog ikke har spor af fidus til," tilføjede jeg hviskende i den gamles øre.) "Jeg vil bede Dem om at være ham til tjeneste (til sædvanlig takst), og at hjælpe ham ud af en forlegenhed (hvis det passer Dem)."

Monsieur de Trailles bukkede for den gamle ågerkarl med en bøjning så ærbødig, at den ville have vakt enhver verdensdames jalousi; men den gamle blev siddende ubevægelig i sin krog. Han løftede kun lidt på sin gamle, grønne kasket.

"Jeg har kun penge til mine egne kunder," sagde han så.

"De er altså vred over, at jeg har ruineret mig hos andre end Dem," sagde greven smilende.

"Ruineret?" svarede Gobseck ironisk.

"De vil sige, at man ikke kan ruinere en mand, der intet ejer. Men se, om De kan finde en bedre kapital i hele Paris end denne," sagde han og rejste sig, idet han drejede sin person for næsen at Gobseck.

"Jeg er en intim ven af Ronquerollerne, de Marsays, Franchessini, de to Vandenesse'r, Ajuda-Pintos og mange andre af selskabets rigeste og mest formående mænd. Jeg spiller med en prins og en gesandt. Jeg har indkomster i London, Karlsbad, Baden, Bath. Er det ikke en god forretning?"

"Jo, vist så."

"De får mig til at prale og blære mig for så bag efter at trykke mig flad. Men én gang kommer døden også og vil trykke Dem og alle Deres penge."

"Nok muligt."

"Hvis der ikke var ødelande til, hvad ville der så blive af Dem og Deres kolleger? Vi to tilsammen er sjæl og legeme."

"Det er sandt."

"Nå, giv mig så hånden, gamle fa'r Gobseck, og vis så Deres højmod, hvis De mener, at alt dette er sandt, rigtigt og muligt."

"De kommer nu til mig," svarede Gobseck koldt, "fordi Palma og mine andre kolleger har maverne fulde af Deres veksler, som De tilbyder enhver til halvtreds procent for hundrede; og så er de endda kun fem og tyve procent værd. Kan jeg være bekendt at låne en eneste skilling til en mand, som skylder tredive tusinde francs væk og ikke ejer en daler? Og nu har De tabt ti tusinde francs i forgårs hos baron de Nucingen."

"Undskyld," svarede greven med en utrolig overlegenhed; "mine forretninger rager ikke Dem. Hvem har ikke gæld?"

"Det er sandt."

"Mine veksler bliver betalt."

"Måske."

"Og i dette øjeblik drejer det sig for Dem kun om at afgøre, hvorvidt jeg kan stille sikkerhed for de penge, jeg vil låne hos Dem."

"Det er rigtigt."

I dette øjeblik standsede en vogn foran huset.

"Jeg vil gå ud og hente noget, som måske vil stille Dem tilfreds," sagde den unge mand og gik ud.

Så snart han var borte, rejste Gobseck sig og rakte mig begge sine hænder: "Åh, min søn," råbte han, "hvis der er sikkerhed, godt pant her, så redder du mit liv. Jeg ville være død af ærgrelse. Werbrust og Gigonnet har spillet mig et puds – men takket være dig, bliver det måske mig, der kommer til at le sidst på deres bekostning."

Der var noget uhyggeligt i oldingens overvældende glæde over at redde sit guld. Det var den eneste gang, bevægelsen tog magten fra ham over for mig, og jeg vil aldrig glemme dette udbrud.

"Vær så rar at blive her, til denne forretning er overstået. Skønt jeg er bevæbnet og sikker på hånden som en mand, der har jaget tigre og kæmpet på et skibsdæk, hvor det gjaldt liv eller død, er jeg ikke tryg over for denne elegante slubbert."

Han satte sig foran skrivebordet, og hans ansigt var atter blegt og ubevægeligt som altid.

"Nu får De uden tvivl den smukke dame at se, som jeg en gang har fortalt Dem om. Jeg hører lette, aristokratiske trin i gangen."

Ganske rigtigt. Den unge mand kom tilbage med en dame, der passede godt nok til fa'r Gobsecks skildring af komtessen. Det var en af Griots døtre, og hun var gift med en greve. Hun så mig ikke straks; men ved synet af værelset og Gobseck kastede hun et fortvivlet blik på sin kavaler. Hun var så smuk, at jeg måtte have medlidenhed med hende til trods for hendes fejl. Hendes træk var dog præget af den frygtelige anger, hun følte. Den unge mand var sandelig, som Gobseck fire år før havde forudsagt, blevet hendes onde genius.

"Formodentlig regerer dette uhyre med det skønne ansigt over hende i kraft af alle dårlige kræfter: forfængelighed, skinsyge, lyst til at glimre og ødselhed," tænkte jeg.

Jeg tilstår, at jeg kan ikke begræde denne ulykkelige kvindes skæbne. Skønt hun var så strålende i verdens øjne, gyser jeg tilbage for at læse i hendes hjerte; men jeg væmmedes ved hendes bøddel, denne unge mand med sin rene pande, sin

friske mund og sit indtagende smil, som ganske koldt misbrugte hendes lidenskab.

De stod nu begge for deres dommer, der så inkvisitorisk på dem.

Hun satte et smykkeskrin frem mod Gobseck og sagde: "Sig mig, monsieur Gobseck, er det muligt at få den fulde pris for disse diamanter og dog bevare tilbagekøbsretten til dem?"

"Ja, frue," svarede jeg, idet jeg trådte hen til bordet.

Hun så på mig, genkendte mig som sin faders advokat og sendte mig et blik, der på alle sprog betyder: "Vær tavs!"

"Det drejer sig her om afslutning af et salg med tilbagekøbsret for sælgeren; det er en overenskomst, ved hvilken sælgeren overdrager køberen noget løsøre eller en fast ejendom for en begrænset tid med ret til efter dens udløb at få genstanden tilbage mod betaling af en fastsat sum."

Hun åndede åbenbart lettere efter denne oplysning; men greven rynkede brynene, for han anede straks, at når det blev ordnet sådan, ville Gobseck betale mindre for diamanterne, hvis værdi jo til enhver tid afhænger af dalende eller stigende konjunkturer. Gobseck havde taget sin lup og betragtede gennem den smykkeskrinets indhold. Om jeg så bliver hundrede år, glemmer jeg aldrig udtrykket i hans ansigt under denne proces. Hans blege kinder havde fået deres farve; hans øjne, hvori diamanternes spil syntes at spejle sig, funklede af en unaturlig ild. Han rejste sig, gik hen til lyset og holdt diamanterne op til sin tandløse mund, som om han ville sluge dem, – han mumlede uhørlige ord og undersøgte hvert enkelt smykke med den største omhu, vurderede hver enkelt stens

skønhed, renhed og størrelse – han var et billede på griskheden og den kloge, kultiverede havesyge.

"Smukke diamanter!" mumlede han. "De ville have været sine tre hundrede tusinde francs værd før revolutionen. Af reneste vand! Kender De deres pris? Nej, Gobseck er den eneste i Paris, der virkelig forstår sig på diamanter. – Under kejserdømmet ville sådan et smykke have været over to hundrede tusinde francs værd. Men nu" – han gjorde en foragtelig bevægelse – "nu falder diamanterne hver dag i pris. Efter freden overlæsser Brasilien os med diamanter, der ganske vist ikke er så rene og skønne som Indiens. Damerne bærer nu kun diamanter ved hoffet. Kommer fruen der?"

Mens han sagde disse nedslående ord, blev han ved med at undersøge stenene med en fryd, der ikke kan beskrives. Hele hans ydre var præget af lidenskab.

"Nå?" sagde greven endelig og lagde sin hånd på Gobsecks skulder.

I samme øjeblik blev Gobseck igen den kolde og tørre ågerkarl.

"Hvor meget behøver De?" spurgte han.

"Hundrede tusinde francs på tre år," svarede greven.

"Det kan måske lade sig høre," sagde han og trak en skuffe ud, hvorfra han tog nogle uendelig fine vægte og gav sig til at veje og vurdere smykkerne. I hans ansigt kæmpede tilfredshed og strenghed. Grevinden var ganske tavs, ligesom overvældet af dybden af den afgrund, på hvis rand hun stod. Hun havde altså endnu en samvittighed, en udstrakt hånd kunne måske redde hende. Jeg følte trang til at række hende den og føre hende bort fra afgrunden.

"Det er Deres egne diamanter, madame?" spurgte jeg.

"Ja!" svarede hun hovmodigt.

"Opsæt nu denne købekontrakt, snakkehoved," afbrød Gobseck mig og rejste sig fra sin plads ved skrivebordet for at lade mig sidde.

"Fruen er uden tvivl gift?" spurgte jeg igen.

Hun nikkede.

"Jeg vil ikke opsætte dette dokument," sagde jeg.

"Og hvorfor ikke?" spurgte Gobseck.

Jeg trak den gamle hen i vinduesfordybningen og forklarede ham, at da denne dame var gift og levede i formuefællesskab med sin mand, ville købekontrakten være ugyldig, da man ikke kunne påstå at være uvidende om dette faktum, som måtte fremgå af selve kontrakten. Diamanterne var også hans, og han kunne forlange dem tilbage.

Gobseck vendte sig til de to klienter.

"Det er rigtigt, alt forandres ved det faktum, at fruen er gift. De kan få firs tusinde francs kontant for stenene, og så er de mine. Når talen er om løsøre, er besiddelse lig ejendom."

"Men –" indvendte hun.

"De kan tage imod mit tilbud eller lade være," svarede Gobseck og gav hende skrinet tilbage, "der er ellers alt for stor risiko at løbe."

"De må hellere tilstå alt for Deres mand," hviskede jeg til den smukke dame.

Gobseck forstod mine ord og sendte mig et koldt, ondt blik. Den unge greve blev ligbleg, og man følte, at grevinden vaklede i sin beslutning. Greven gik helt hen til hende og sagde meget sagte, men dog så højt, at jeg hørte det:

"Farvel, kære Anastasie, vær lykkelig! I morgen er jeg ude over alle bekymringer."

"Monsieur Gobseck," råbte den unge frue, "jeg modtager Deres tilbud!"

"Nuvel," sagde ågerkarlen, "De er noget vanskelig at have med at gøre."

Han skrev en anvisning på halvtreds tusinde francs på Nationalbanken og rakte den til grevinden med et diabolsk smil.

"Værsgo', frue; resten af pengene vil jeg give Dem i veksler, hvis lødighed De ikke vil bestride; det er guldbarrer, det har jo hr. greven selv forsikret mig i dag" – og han rakte hende en bunke veksler, underskrevet af greven selv og alle protesterede af Gobsecks kolleger den foregående dag, hvorefter han formodentlig havde købt dem for næsten slet ingen ting, hen til grevinden.

Grev de Trailles mumlede noget som "Gamle skurk", og ved disse ord tog Gobseck ganske roligt to pistoler op af en skuffe og sagde koldt:

"Som den fornærmede part forlanger jeg at skyde først."

"Åh, Gud, Maxime, giv dog monsieur Gobseck en undskyldning," sagde grevinden, der var en besvimelse nær af rædsel.

"Det var ikke min hensigt at fornærme Dem," stammede den unge mand.

"Jeg ved det, men det var Deres hensigt ikke at betale Deres veksler."

Grevinden rejste sig nu skyndsomst, hilste og forsvandt, åbenbart et bytte for rædsel og sorg.

Greven måtte følge hende, men før han gik, sagde han:

"Hvis De, mine herrer, ikke bevarer sagen i dybeste diskretion, fordrer jeg Deres blod og stiller mig til Deres disposition."

"Amen," svarede Gobseck og gemte sine pistoler. "For at tale om blod, må man have noget af det, min lille ven, men i dine årer flyder kun snavs," tilføjede han stille.

Da døren var lukket og de to vogne borte, rejste Gobseck sig og gav sig til at danse rundt med de besynderligste hop, mens han snakkede:

"Diamanterne er mine; jeg har dem, de dejlige diamanter! de herlige stene! Og de er slet ikke dyre. De troede, de skulle fange mig, Gigonnet og Werbrust; men jeg er deres mester. Fuld betaling? Hvor de vil måbe og ærgre sig, når jeg fortæller dem historien mellem to partier domino."

Denne vilde, ubeherskede glæde påvirkede mig ubehageligt. Jeg var stum og ubevægelig.

"Hør, min dreng," sagde han. "Lad os spise til middag sammen henne hos dig. Jeg har jo ingen husholdning, og alle disse restauratører forgiver os med deres sauce, vine og krydderier."

Mit ansigtsudtryk gjorde ham pludselig nøgtern.

"De er nok ikke med på dette her," sagde han. Så gik han hen til kaminen og satte en kasserolle med mælk på spritapparatet. "Vil De så ikke spise frokost med mig?" spurgte han. "Der bliver måske nok til to."

"Nej tak, jeg spiser aldrig frokost før klokken tolv."

I samme øjeblik hørte vi hastige skridt i korridoren, og et øjeblik efter lød der flere hårde slag på døren. Gobseck gik hen

og så ud gennem den lille rude og lukkede døren op for en distingveret, men meget enkelt klædt herre på fem og tredive år. Det var greven, som De jo ofte må have truffet, fru vicomtesse, så De kender jo det umiskendelige aristokratiske præg, der var over hans skikkelse.

Han vendte sig straks til Gobseck og sagde næsten rolig:

"Min hustru er lige kommet ud fra Dem."

"Muligvis."

"Forstår De mig ikke?"

"Jeg har ikke den ære at kende Deres hustru," svarede Gobseck. "Jeg har modtaget mange mennesker i dag, fruer, herrer og frøkener, så det er vanskeligt for mig at – –"

"Det er udflugter; jeg taler om den dame, som lige nu er kommet ud herfra."

"Hvor kan jeg vide, om det er Deres hustru. Jeg har aldrig haft den ære at se Dem før."

"De tager fejl, monsieur Gobseck," sagde greven bittert. "Vi har truffet hinanden en gang i min hustrus værelse. De kom for at få betalt en veksel, som min kone havde skrevet under på, men hvis pålydende hun aldrig havde set en øre af."

"Det kom ikke mig ved at undersøge, i hvad form hun havde modtaget valuta for pengene," svarede Gobseck ironisk. "Jeg havde købt vekslen af en af mine kolleger," vedblev den gamle, mens han roligt hældte kaffe i den kogende mælk, "må jeg gøre Dem opmærksom på, at De ikke har ret til at bebrejde mig noget. Jeg har været myndig siden år en og tres i forrige århundrede."

"Ja, men De har til en urimelig lav pris afkøbt min hustru en hel samling familiesmykker, der slet ikke var hendes, men

mine."

"Uden at føle mig forpligtet til at give Dem oplysning om mine forretninger, vil jeg sige Dem, at hvis fru grevinden har taget Deres diamanter og solgt dem, burde De have udsendt et cirkulære om det, da hun jo har kunnet sælge dem enkeltvis til mange forskellige."

"Men De vil dog ikke nægte, at De kender min hustru?"

"Nej, det er sandt."

"Og hun står under min myndighed."

"Muligvis."

"Hun havde ingen ret til at disponere over disse diamanter."

"Det er rigtigt."

"Nu vel?"

"Nu vel; jeg kender Deres hustru og ved, at hun står under Deres myndighed. Ja, hun står under Deres myndighed; men jeg – kender – ikke – Deres diamanter. Når grevinden kan skrive under på veksler, kan hun vel også handle, købe diamanter og sælge dem, hun har fået. Man har set så galt før."

"Farvel," råbte greven, bleg af vrede. "Der er dog domstolene at gå til for at få sin ret."

"Det er sandt."

"Den herre der har været vidne til salget," sagde han og pegede på mig.

"Måske."

Greven var lige ved at gå; men pludselig indså jeg sagens fulde betydning og lagde mig imellem de krigsførende magter.

"Hr. greve," sagde jeg. "De har fuldstændig ret, og monsieur Gobseck har heller ikke gjort noget galt. De kan ikke stævne køberen af Deres hustrus diamanter for retten, uden at der

derved kastes et uheldigt lys over fru grevinden. Jeg er advokat, og jeg kan erklære, at monsieur Gobseck har købt de diamanter, De taler om, i min nærværelse, men jeg tror, at De vil have uret i at bestride lovligheden af dette køb, hvis genstand, diamanterne, er meget vanskelige at genkende. Moralsk har De sikkert ret, men juridisk vil De ikke få det. Monsieur Gobseck er for hæderlig til at ville nægte, at dette salg har fundet sted til hans fordel; men udfaldet af en proces mod ham vil være tvivlsomt. Jeg råder Dem derfor til at slutte forlig med monsieur Gobseck. Han kan påberåbe sig sin gode tro, og i hvert fald må han jo have de penge tilbage, han har betalt for stenene. Vi kan oprette en købekontrakt med tilbagekøbsret på syv–otte måneder eller et år, til det tidspunkt, hvor De mener at kunne tilbagebetale de penge, Deres hustru har lånt, med mindre De foretrækker at købe stenene tilbage i dag mod at stille sikkerhed for pengene."

Gobseck sad ganske rolig, dyppede sit brød i koppen og spiste det. Da jeg nævnede ordet "forlig", så han på mig, som om han ville sige: "Den fyr drager nok nytte af mine lærdomme." Jeg på min side sendte ham et meget talende blik, som han meget godt forstod. Forretningen var meget tvivlsom og ufin. Det gjaldt derfor for ham om at få et forlig i stand. Greven takkede mig med et elskværdigt smil, og efter en forhandling, hvor Gobsecks snedighed og havesyge kunne have sat en hel forsamling i skak, opsatte jeg et dokument, i følge hvilket greven erkendte at have modtaget af Gobseck en sum af fem og firs tusinde francs, renter indbefattede, mod hvis betaling Gobseck forpligtede sig til at tilbagegive diamanterne til greven.

"Det er dog en forfærdelig sum penge at forøde, hvordan skal vi dog slå bro over den afgrund?"

"Min herre," sagde Gobseck alvorligt, "har De mange børn?"

Dette spørgsmål fik greven til at skælve. – Ågerkarlen havde netop vidst at lægge fingeren på hans ømme punkt, men han svarede ikke.

"Nå," sagde Gobseck, der forstod det tavse svar, "så kender jeg Deres historie udenad. Denne kvinde er Deres onde dæmon, og De elsker hende formodentlig endnu. Jeg forstår det! Hun har gjort indtryk selv på mig. Måske ville De gerne redde Deres formue til et eller to af Deres børn. Hør et råd! Kast Dem så ud i selskabslivets hvirvel, spil, og lad, som De taber Deres formue. Kom så til mig, som om De lånte penge hos mig. Folk vil da sige, det er mig, der ruinerer Dem, som den jøde, araber og ågerkarl, jeg er. Jeg er ligeglad, og hvis nogen fornærmer mig, slår jeg ham ned – ingen fører en pistol eller en sabel bedre end jeg. Sælg så Deres godser til en ven ved et simuleret salg – kaldes det ikke at lave et fideikommis?" spurgte han mig.

Greven syntes helt optaget af sine tanker og bekymringer. Da han gik, sagde han:

"I morgen skal De få Deres penge. Hold diamanterne i beredskab."

"Han er vist dum, som disse bundhæderlige folk gerne er," sagde Gobseck, da greven var gået.

"Sig snarere dum som en mand, der ligger under for sine lidenskaber."

"Men hør, greven betalte Dem jo ikke noget for opsættelsen af kontrakten," sagde Gobseck ærgerlig, da jeg nu også rejste mig for at gå.

Nogle dage efter denne scene, der så klart havde givet mig et lille indblik i en mondæn dames liv, kom greven op til mig på mit kontor.

"Jeg kommer," sagde han, "for at spørge Dem til råds i nogle meget vigtige sager. Jeg har den største tillid til Dem, det håber jeg at give Dem beviser på, og det har jeg ikke mindst fået ved at høre om Deres optræden over for vicomtesse Grandlieu."

Jeg svarede, at jeg havde kun gjort min pligt.

Han fortsatte:

"Jeg har ivrigt søgt oplysninger om den mærkelige mand, som De skylder Deres stilling. Efter alt, hvad jeg har hørt, anser jeg Gobseck for at være et stort stykke af en kynisk filosof. Hvad mener De om hans hæderlighed?"

"Ja, greve, Gobseck er min velgører – mod femten procent," svarede jeg smilende, "men selv om han er gerrig og havesyg, har jeg ikke lov til at blotte ham for en fremmed."

"Tal frit ud til mig. Deres ærlighed kan ikke skade hverken Gobseck eller Dem. Jeg venter ikke at finde en engel i en ågerkarls skikkelse."

"Fa'r Gobseck er inderlig overbevist om én ting, som bestemmer hele hans liv. Han anser penge for en vare, som man med den bedste samvittighed kan sælge dyrt eller billigt efter behag. En kapitalist er i hans øjne en mand, der forlanger stor fortjeneste af sine penge og kun indlader sig på de mest indbringende forretninger. Men bortset fra det, og fra hans mørke syn på den menneskelige natur, tror jeg, at han uden for sine forretninger er den hæderligste og mest retskafne mand i Paris. Der er to naturer i ham: en gnier og en filosof, en smålig

og en stort anlagt. Sådan ser jeg på ham, og jeg tilføjer, at hvis jeg døde og efterlod mig børn, da ville jeg gøre ham til deres formynder. Jeg kender ikke noget egentligt til hans tidligere liv, men hvad enten han har været sørøver eller diamanthandler, kender jeg intet menneske, der er støbt i en fastere form af livet end han. Da jeg tilbagebetalte ham de sidste penge af den sum, han havde lånt mig, spurgte jeg ham, hvorfor han havde ladet mig betale så høje renter, når han dog ville vise mig den tillid og velgerning at låne mig pengene. Han svarede: "Min søn, jeg har befriet dig fra at være taknemmelig ved at lade dig tro, at du ikke skyldte mig noget." Dette svar giver Dem et klarere billede af manden end alle ord."

"Ja, min beslutning er da uigenkaldeligt taget," sagde greven. "Vil De opsætte de nødvendige dokumenter til at sælge ejendomsretten over mit gods og mine ejendomme til monsieur Gobseck. Jeg forlader mig fuldstændig på Dem med hensyn til affattelsen af dokumentet, hvori Gobseck erklærer, at det kun er et skinsalg, og forpligter sig til at tilbagegive min formue, administreret af ham, som han forstår at administrere, til min ældste søn, så snart han er fuldmyndig. Men jeg må sige Dem én ting: Jeg er ikke dristig ved at opbevare dette dokument hjemme hos mig selv, og jeg vover derfor at bede Dem om at opbevare det for mig. Min søn holder nemlig uendelig meget af sin moder, og jeg frygter for, at hun til sin tid skal få ham til at udlevere hende det. I tilfælde af, at Gobseck skulle dø, skal han have indsat Dem til arving af mine ejendomme. De ser altså, at alt er forudset."

Efter denne lange udgydelse forholdt han sig tavs i nogle minutter, og han syntes meget oprevet og lidende. Så sagde

han:

"Undskyld min underlige optræden; men jeg er ikke rask. Mit helbred forårsager mig megen ængstelse. Og disse nye sorger har haft en skæbnesvanger indflydelse på mig. Derfor har jeg også grebet til denne yderliggående forholdsregel for at sikre mine arvinger."

"Først vil jeg takke Dem for den tillid, De viser mig, hr. greve," svarede jeg. "Men derefter må jeg gøre Dem opmærksom på, at De ved denne ordning gør Deres andre børn arveløse; de bærer dog også Deres navn og har ret til et liv i overensstemmelse med de forudsætninger, de er opdraget under, så jeg kan ikke modtage det hverv, De vil beære mig med, med mindre deres skæbne er sikret."

Ved disse ord blev greven synligt bevæget. Han fik tårer i øjnene og sagde:

"Jeg kendte Dem endnu ikke helt. De gør mig på én gang både glad og bedrøvet. Men jeg har tænkt at fastsætte de andre børns arvepart i en hemmelig kontrakt."

Da han gik, fulgte jeg ham ud, og jeg syntes, der var kommet en vis ro og tilfredshed over hans lidende træk."

– Advokaten vendte sig til den unge komtesse og begyndte formanende:

"Ja, se, Camille, så uhyre let kan unge kvinder komme ind på en skæbnesvanger vej, der kan medføre de forfærdeligste ulykker for deres familie og volde –"

Men vicomtessen skyndte sig at afbryde ham:

"Min stakkels Camille er ved at dø af træthed. Gå du nu op og sov, mit barn; din fantasi behøver ikke at blive fyldt med skræmmebilleder, for at du kan bevare dit hjerte rent og godt."

Da Camille var gået, sagde vicomtessen:

"De går for vidt, kære Derville. Advokater er dog ikke moralprædikanter, og det er langt bedre at lade hende være uvidende om sin svigermoders værste synder end at bruge denne dame som skræmmebillede – det vil let senere blive opklaret, at det var hende, De talte om."

"Ja, men aviserne er dog tusinde gange – –"

"Stakkels Derville; tror De da, jeg sådan uden videre lader min datter læse aviserne? – Men jeg beder Dem, fortsæt Deres fortælling."

Derville tog fat igen:

"Tre måneder efter, at det er retmæssigt bragt i orden, – –"

"Men De kan jo godt sige Restaud, nu da Camille ikke er her mere," afbrød vicomtessen.

"Ja vel! – Men længe efter havde jeg endnu ikke modtaget den hemmelige købekontrakt, som greven havde bedt mig opbevare. Jeg havde flere gange tænkt på det, men i min egen optagethed havde jeg ikke fået gjort noget ved det. En dag, Gobseck spiste hos mig, spurgte jeg ham, om han vidste, hvorfor jeg ikke hørte noget fra grev Restaud."

"Ja, det er der gode grunde til," svarede han. "Greven ligger for tiden syg. Han er en af disse svage, blide sjæle, der ikke kan tage livets modgang, men altid bukker under i kampen. Livet er et arbejde, et håndværk, som man må lære. Den, der har lært dets sorger og skuffelser at kende og overvinder dem, bliver i stand til at beherske sine nerver og sin følsomhed. Når bare maven er god, kan sådan et menneske blive lige så gammelt som Libanons cedre."

"Tror De virkelig, greven dør?"

"Ja, hvem ved," svarede han. "De får en ordentlig sag i hans bo."

Jeg så skarpt på ham og sagde for at sondere terrænet:

"Sig mig en gang, hvorfor er vi – grev Restaud, og jeg – de eneste, De har interesseret Dem for?"

"Fordi I er de to eneste, der har haft fuld tillid til mig," svarede han.

Skønt dette svar jo måtte få mig til at tro, at Gobseck ikke ville misbruge sin magt, selv om den hemmelige kontrakt, han havde underskrevet, blev borte, besluttede jeg dog at gå hen til grev Restaud for at tale med ham. Jeg sagde til Gobseck, at jeg havde forretninger at besørge, og lidt efter var jeg i grevens palæ i Rue du Helder. Jeg blev ført ind i dagligstuen. Der sad grevinden og legede med sine børn. Da jeg blev meldt, rejste hun sig hurtigt og gik mig i møde. Hun bød mig en stol ved kaminen og satte sig over for mig uden at sige et ord. Hendes udtryk var uigennemtrængelige, som damer af selskabet forstår at gøre det. Sorger og skuffelser havde ældet hendes ansigt, kun de skønne linjer var der endnu.

"Det er meget vigtigt for mig, frue, at komme til at tale med greven –"

"De ville i så fald være mere favoriseret, end jeg er. Monsieur Restaud vil ikke se nogen. Det er med nød og næppe, lægen får lov at komme. Han vil slet ikke lade sig pleje, men afviser al hjælp, selv min. Syge mennesker er mærkelige, – de er som børn; de ved ikke, hvad de vil."

"Måske ved de netop, ligesom børn, hvad de vil."

Grevinden blev rød, og jeg fortrød næsten, at jeg havde sagt denne bemærkning, der var en Gobseck værdig.

"Men," fortsatte jeg for at skifte emne, "det er dog umuligt, at grev de Restaud altid ligger ene."

Jeg så skarpt på grevinden. Denne gang blev hun mig ikke svar skyldig. Hun havde sikkert besluttet ikke at lade mig sondere sine hemmeligheder. Hun sagde:

"Nej, han har sin ældste søn hos sig."

"De må forstå, fru grevinde, at min optræden ikke er indiskret; det drejer sig om en sag af stor betydning –"

Jeg standsede ærgerlig. Jeg følte, at jeg var slået ind på en gal taktik, og grevinden lod ikke lejligheden gå fra sig.

"Mine og min mands interesser falder sammen, hr. advokat. Altså kan De lige så godt tale med mig om – –"

"Undskyld, madame," svarede jeg fast, "men den sag, jeg kommer for, angår kun greven."

"Jeg skal lade ham vide, at De så stærkt interesserer Dem for ham," sagde hun høfligt.

Men tonen bedrog mig ikke. Jeg forstod, at hun aldrig ville give mig adgang til sin mand. Jeg talte nu lidt med hende om ligegyldige ting for at iagttage hende, men hun forstod fuldtud at beherske sig; og dog var der noget i hendes væsen, bevægelser, blikke, ja, i hendes stemme, der røbede noget desperat, fanatisk, som ængstede mig. Jeg kunne tænke mig, at hun var i stand til at begå en forbrydelse for at afværge den fare, hun var kommet under vejr med, truede hende – tabet af arven efter sin mand.

Kort efter meldte tjeneren, at greven ikke tog mod nogen – og jeg rejste mig og tog afsked, fyldt af en uhyggelig uro.

Fra det øjeblik, hvor grev de Restaud lod, som om han kastede sig ud i fornøjelser og spil for at forøde sine penge,

fandt der ofte heftige scener sted mellem ægtefællerne, og grevinden viste sig her i et nyt, men ikke mere flatterende lys for sin mand. Snart efter blev greven syg, og under sygelejet gav hans antipati mod hans hustru sig så voldsomme udslag, at lægen måtte bede hende om ikke at betræde sygeværelset.

Imidlertid havde grevinden set deres jorder, familiegodser og selv det palæ, de beboede, det ene efter det andet, gå over på Gobsecks hænder, skønt hun søgte at modsætte sig det, og hun havde sikkert efterhånden gættet sin mands mening med det. Og den eneste, der havde kunnet give hende fuld oplysning om forholdet, hendes ven, grev de Trailles, rejste i England, da kreditorerne i Frankrig efterhånden havde gjort ham livet for hedt. Og faktisk havde greven ved hvert simuleret salg opnået hendes underskrift, som efter franske love var nødvendig, hvor der var fælleseje. Men grevinden troede sikkert, at hendes mand blot kapitaliserede sin formue, og at der et sted i hans gemmer hos hans sagfører eller i banken måtte findes nogle papirer, der løste gåden – eller et dokument, der gav hendes søn mulighed for at få nogle af godserne tilbage. Derfor havde hun indrettet den mest fuldkomne vagttjeneste om sin mands værelse. Hun herskede enevældigt i huset, hvor hun havde et gennemført spioneringssystem. Hun tilbragte hele dage i salonen, der stødte op til sygeværelset, hvorfra hun kunne høre enhver lyd og enhver bevægelse, og om natten lod hun en seng flytte ind og lå der, men hun sov ikke. Lægen var indforstået med hende. Hendes opførsel syntes beundringsværdig og var i selskabet genstand for uendelige kommentarer. Men ingen udenforstående gennemskuede hende. Selv grevens antipati fik hun efterhånden ved et gennemført martyrium vendt til gunst

for sig, så mange var enige om, at hvis hun havde fejlet, gjorde hun nu sine fejl gode igen.

Men selv havde hun det vist forfærdeligt. Nat og dag var hun opfyldt af tanken om den fattigdom, der ventede hende ved grevens død, og så spekulationen over, hvordan hun skulle afvende denne fattigdom – få fat i de papirer, der bestemte alt. Og mit besøg havde naturligvis kun bidraget sit til at fæstne hendes overbevisning om, at det skæbnesvangre dokument endnu var i grevens eje.

En ting måtte man lade hende. Hun var en god moder, der var elsket af sine børn, og hendes bekymring for fremtiden skyldtes naturligvis også meget tanken på børnene. Og hun havde altid holdt sine uregelmæssigheder fjernt fra sine børn. Og nu begræd hun vist også selv sin svaghed, for hun havde endelig fået øjnene op for monsieur de Trailles lave, egoistiske karakter. Som så mange kvinder, der har ligget under for en lidenskab, følte hun nu trang til igen at blive dydig og dadelfri.

Den ældste søn, Ernest, var den eneste, greven tålte om sig. Så snart han imidlertid kom ud fra sygeværelset, underkastede moderen ham et formeligt forhør, og da han elskede sin moder, så han deri kun et tegn på hendes ømhed for faderen, og fortalte hende alt til de mindste enkeltheder. Efter mit besøg var hun dobbelt på sin post, og jeg anede, at det aldrig ville lykkes mig at nå ind til den døende; men jeg kunne ikke opgive en sag, hvor der stod så store interesser på spil. Hvis jeg ikke fik fat i dette hemmelige dokument, hvori Gobseck erkendte sagens rette sammenhæng, ville alt ved grevens død bero på den gamle ågerkarls forgodtbefindende, og selv om jeg var overbevist om hans redelighed, vidste jeg, at han med koldt

blod ville lade grevinden og de yngre børn leve i fattigdom for at samle så meget mere til den udvalgte arving. Men mig lå det på hjerte at få sagen ordnet, som greven havde ønsket det, og som han havde pålagt mig at gøre det.

Jeg gik altså for anden gang op hos grevinden – og gennem hendes forslidte høflighed mærkede jeg, hvor hun afskyede mig. Jeg var en fremmed, der mod hendes vilje kendte hendes hemmeligheder og hendes mands sidste hemmelighed, som hun ville have givet alt for at se klart i. Vor samtale var en duel på ord, hvor vi udfoldede hele vor intelligens; ja, hun prøvede et bedåre mig ved alle midler, men forgæves. Da jeg tog afsked mod hende, læste jeg had og vrede i hendes øjne – vi var fjender. Og jeg havde gydt rædsel i hendes sind ved at erklære, at hvordan hun end bar sig ad, *hun* ville blive ruineret ved mandens død.

Da den lige vej var lukket for mig, besluttede jeg dog mod hendes vilje at redde hende og børnene fra fattigdommen. Jeg fik greven dømt for at skylde Gobseck et beløb, og derved opnåede jeg ret til at forsegle grevens gemmer, så snart han var død. Jeg bestak grevens tjener, så han lovede at melde mig, når greven var på sit yderste, hvad tid på døgnet det så end var. Jeg mente på denne måde at kunne frelse dokumentet fra grevindens griske hænder.

Senere fik jeg at vide, at denne kvinde sad og studerede arveretten, mens hende mand lå og kæmpede med døden.

I to måneder havde grev de Restaud ligget til sengs, alene, vidende, at døden nærmede sig. Og det var en dræbende sygdom, der langsomt undergravede hans legeme og ånd. I sin apati ville han ikke have, at værelset, han lå i, blev gjort rent.

Møblerne stod i uorden, støvet lå tykt, og edderkoppespindene bredte sig. Det var et uhyggeligt billede på ødelæggelse og elendighed, men det passede til grevens sindsstemning – sådan følte han sig – selv ødelagt, nedbrudt og elendig. Og aldrig kom dagslyset ind i værelset, hvis gardiner altid var trukket for. Men selv i halvmørket var det uhyggeligt at se den syge. Han var mager som et skelet og bleg som en død. Kun i øjnene lyste livet endnu i uhyggelig, stærk kraft. Sådan havde sorg og deraf følgende sygdom hærget denne mand, der endnu ikke var halvtredsindstyve år, og som for få år siden var beundret og misundt som den rige, lykkelige og strålende grev de Restaud.

En decembermorgen i atten hundrede og syv og tyve sad hans ældste søn, Ernest, ved hans seng og betragtede med sorg denne ynkelige skygge af et menneske, han havde så kær.

"Hvordan går det?" spurgte han.

"Godt. Alt liv er samlet her" (greven pegede på sit hoved) "og omkring hjertet." – Han pressede de kloagtige fingre mod hjertet og smilede med en uhyggelig trækning.

"Hvorfor kommer monsieur Derville dog ikke?" spurgte han sin tjener, som han troede var ham meget hengiven, men som ganske stod i grevindens sold. "Gå hen til ham og bring ham med tilbage – ellers står jeg selv op og går derhen."

Tjeneren gik lige til grevinden, der havde hørt det hele inde fra salonen. Hun gav tjeneren besked på, at han skulle lade, som om han havde været hos mig, og så skulle han give greven den besked, at jeg var bortrejst, og først ventedes hjem en af de sidste dage i ugen.

Da den syge fik den besked, blev han meget fortvivlet, og han lå og mumlede: "Åh, Gud, åh, Gud! Det er den eneste, jeg har

tillid til!"

Han så længe opmærksomt på sin søn, og til sidst sagde han med en svag stemme:

"Ernest, mit barn, du er meget ung; men du er en god dreng, og du må forstå, hvor helligt et løfte er, man giver en døende – sin fader. Kan du bevare en hemmelighed, begrave den i dig, så end ikke din moder får den at vide? For, min søn, du er nu den eneste her i huset, jeg kan stole på. Du må ikke svigte min tillid."

"Nej, fader, nej!"

"Nuvel, Ernest, jeg vil overgive dig en pakke dokumenter, som tilhører advokat Derville. Dem må du gemme, så ingen aner, du har dem, og så løber du hen og kaster dem i den postkasse, der er her ved enden af gaden!"

"Ja, far!"

"Og jeg kan stole på dig?"

"Ja, far!"

"Kom og kys mig. Sådan gør du mig døden lettere, min kære dreng. Om en 6–7 år vil du forstå, hvorfor denne hemmelighed betød så meget for mig, og så vil du få belønningen for din troskab. Gå nu et øjeblik og sørg for, at der ikke kommer nogen herind –"

Ernest gik ind i stuen. Der sad hans moder, og hun kaldte straks på ham: "Ernest, kom lidt herhen!" Hun tog ham ind til sig. "Ernest, din fader har lige talt længe med dig, ikke?"

"Jo, mor!"

"Hvad sagde han til dig?"

"Det kan jeg ikke sige."

"Åh, mit kære barn," hun kyssede ham varmt, "hvor din tavshed glæder mig. Man må aldrig lyve, og man skal altid holde sine løfter; det er to ting, man ikke må glemme."

"Åh, hvor du er dejlig, moder, god og ædel. Du har aldrig løjet, vel?"

"Jo, min kære Ernest. Jeg har undertiden løjet, og jeg har brudt mit ord under forhold, hvor alle love måtte vige. Hør nu, Ernest, du er stor og fornuftig nok til at se, at din fader støder mig bort og ikke vil have min pleje, og det er ikke naturligt, da du ved, hvor højt jeg elsker ham."

"Ja, moder!"

"Min stakkels dreng," sagde grevinden grædende. "Du skal vide, at denne ulykke er resultatet af andre menneskers perfide bagvaskelser. De har søgt at skille mig fra din fader for at tilfredsstille deres begærlighed, og de har søgt at fralokke din fader vor formue for selv at få fat i den. Hvis din fader var rask, ville det aldrig være lykkedes dem; så ville han have lyttet til mig og have erkendt sin vildfarelse; men hans forstand er sløret, og hans antipati over for mig er blevet en fiks idé – en slags galskab. Også den måde, han under sin sygdom foretrækker dig på, er et udslag af denne sindsforstyrrelse. Du har dog heller aldrig bemærket, at han før sin sygdom brød sig mindre om Pauline og Georges end om dig. Men den ømhed, han nu nærer for dig, kunne måske afføde, at han gav dig ordre til at udføre en handling, der kunne være skæbnesvanger for hele familien. Hvis du derfor ikke vil se din moder som en tiggerske, der må bede andre om sit brød og os alle ruinerede, må du sige alt –"

"Åh!" lød i det samme et hult og forfærdeligt råb, der afbrød grevindens tale – det var greven, der var stået op og nu stod i

døren til sit værelse – næsten nøgen, afpillet som et skelet, uhyggelig som et lig, der havde rejst sig af graven.

Dette skrig og synet af greven havde da også en forfærdelig virkning på grevinden, der blev siddende ubevægelig som ramt af rædsel.

"Du har fyldt mit liv med sorg og smerte, vil du også gøre min død fortvivlet ved at vende min søn fra mig og gøre ham til et elendigt menneske?" råbte den døende med hæs, rallende stemme.

Grevinden rejste sig nu og kastede sig for fødderne af den døende under en strøm af tårer.

"Nåde! Nåde!" råbte hun.

"Har du haft medlidenhed med mig?" spurgte han. "Jeg har ladet dig forøde min formue, vil du nu også forøde min søns?"

"Jeg beder ikke om medlidenhed for mig selv," svarede hun, "men for børnene. Fordøm mig til at leve i et kloster, og jeg vil der afbede mine synder imod dig, men lad børnene blive lykkelige! Børnene! Børnene!"

"Jeg har kun ét barn," sagde greven og strakte sin knokkelarm ud mod sin søn med en fortvivlet bevægelse.

"Nåde, nåde!" skreg grevinden og slog armene om sin mands kolde og nøgne ben. Hun kunne ikke tale for hulken, kun fremstøde usammenhængende ord.

"Efter det, du lige har sagt til Ernest, vover du at tale om anger," sagde greven og stødte grevinden fra sig. "Du forfærder mig. Du har været en dårlig datter, en dårlig kone, og du vil blive en dårlig moder – –"

Den ulykkelige kvinde besvimede. Den døende nåede tilbage til sin seng. Så tabte han bevidstheden og lå i flere timer som

livløs. Han fik sakramentet, og ved midnatstid døde han uden at være kommet fuldt til bevidsthed. Klokken tolv kom jeg med fa'r Gobseck. På grund af den forvirring, der herskede i huset, lykkedes det os at nå ind i dagligstuen foran dødsværelset, hvor vi fandt de tre børn grædende mellem to præster, som skulle tilbringe natten der med børnene. Ernest kom hen imod mig og sagde, at hans moder ville være ene med den døde; vi måtte endelig ikke gå ind. Da vi alligevel gjorde mine til det, løb han hen og stillede sig for døren, idet han råbte:

"Moder, der er nogle herrer, som vil tale med dig!"

Gobseck puffede ham væk, som om han var en fjer, og vi gik ind i dødsværelset. Det er umuligt at beskrive det syn, der mødte os. Alle skuffer og skabe var åbnede, og over alt lå papirer krammet ud. Men selv om hun havde søgt længe forgæves, kunne jeg se på hendes holdning, at hun til sidst havde fundet de skæbnesvangre papirer. Og jeg gættede, at hun havde fundet dem under den afdødes hovedpude, for liget lå væltet ned mellem sengen og væggen med hovedet ned i madrassen. Denne stilling gav det afsjælede legeme noget spøgelsesagtigt uhyggeligt. Hovedpuden lå på gulvet, og der var aftryk af grevindens fod i den. På gulvet så jeg et papir med flere stempler og grevens våben. Jeg tog det op og så, at det var en ordre til at overgive mig papirerne. Grevinden havde hørt os komme, før hun endnu havde fået læst papirerne. Hun troede, at det, hun havde fundet, var et testamente, der gjorde hende og børnene arveløse, og hun havde da kastet papirerne i ilden. Hun så ud, som var hun forberedt på galge og skafot, da vi stod over for hende.

Jeg trak et stykke af et dokument, der ikke var brændt helt, ud af askedyngen og sagde:

"De har ruineret Deres børn, madame; disse papirer var beviserne for deres rettigheder."

Hendes mund fortrak sig, men hun kunne intet sige. Hun så ud, som hun var ramt af apopleksi.

"Ah, ha!" udbrød Gobseck med gnierglæde og skadefryd. Lidt efter sagde han roligt: "Det kan ikke nytte, De vil fortælle fru grevinden, at jeg ikke er retmæssig ejer af de ejendomme og effekter, greven har solgt mig; for det er jeg nu, da det eneste dokument, der kunne modbevise det, er brændt. I dette øjeblik er palæet her også mit."

Ved disse ord var det, som fik jeg et kølleslag i hovedet, og grevinden så det forvirrede blik, jeg kastede på ågerkarlen, og først nu begyndte hun at ane sagens rette sammenhæng.

"Ja," sagde jeg til Gobseck. "De ejer jo alt; men De vil dog ikke benytte Dem af grevindens fortvivlede handling til ikke at opfylde grevens ønsker?"

"Jo, det ved Gud, jeg vil."

Efter at have hørt disse ord gik jeg bort fra grevinden, der grædende sad på sin mands seng. Gobseck fulgte mig. Da vi var kommet ned på gaden, gik jeg fra ham. Han fulgte efter mig og sendte mig et underligt gennemtrængende blik, idet han med sin bløde stemme sagde:

"Så du giver dig af med at dømme mig?"

Siden den tid så vi meget lidt til hinanden. Gobseck lejede grevens palæ ud. Sommeren tilbragte han på sine godser, optaget af at forbedre og undersøge alt. En dag mødte jeg ham. Jeg benyttede da lejligheden til at sige, at grevinden førte et

beundringsværdigt liv i opofrelse for sine børn, og at den ældste søn var en udmærket fyr – –

"Nå."

"Men De burde dog i det mindste hjælpe Ernest lidt."

"Hjælpe Ernest!" sagde Gobseck. "Nej, aldrig i evighed! Ulykken vil lære ham pengenes og menneskenes sande værd at kende. Lad ham blot selv sejle sin kås; når han er blevet en dygtig styrmand, skal han få et skib."

Jeg var ikke klar over betydningen af disse ord. Men da jeg så grev de Restauds og Camilles tilbøjelighed for hinanden, følte jeg lyst til at gøre noget for dem, og jeg gik op til Gobseck. Han var syg og havde ligget i sengen af den sygdom, der skulle blive hans død. Han ville ikke give mig noget svar, før han kom op igen, sagde han, og fik fat på forretningerne igen. Han ville, tænkte jeg, ikke slippe noget af sine hænder, så længe han havde et åndedrag tilbage.

Han lå i sit gamle værelse som sædvanlig, og hans eneste hjælper og plejerske var portnerkonen, der altid havde passet ham. Hun var alt, husbestyrerinde, dørvogterske og sygeplejerske. Han modtog endnu selv sine gamle kunder. Jeg så dog, at han var langt mere syg, end han selv troede, og at hans gerrighed og havesyge havde taget overhånd som aldrig før. For at være fri for naboer og spioner havde han lejet næsten hele huset, og i de samme rum ophobede han alt, hvad han købte og fik; for han modtog mange gaver og afdrag i levnedsmidler og rørlige genstande, og alt gemte han.

Endelig, nu sidste mandag, kom portneren og hentede mig. Gobseck lå på det yderste, og han ønskede at tale med mig.

Da jeg kom ind i sygeværelset, blev jeg forbavset ved at se den døende stå foran kaminen, hvori der ikke var nogen ild, men en vældig hoben aske. Gobseck havde slæbt sig derhen, men så havde kræfterne svigtet.

Jeg hjalp ham op og i seng igen.

"Gamle ven," sagde jeg, "De fryser jo; hvorfor er der dog ikke ild på kaminen?"

"Nej, jeg fryser ikke; jeg vil ikke have ild i kaminen," sagde han. "Men jeg må bort herfra. Jeg kan ikke mere; jeg syntes, at værelset var fuldt af levende guld, og jeg ville have fat i det. Hvem skal nu have alle mine rigdomme? Staten skal ikke have dem. Jeg har gjort et testamente. Find det, og sørg så for, at min smukke grandniece, hende, der bor i Rue Vivienne, får sin del. Du er *executor testamenti*. Tag, hvad du vil have. Æd, spis og gør dig til gode. Der er baller af kaffe, sukker, guldsager og så videre. Giv din kone Odiots guldservice. – Og så er der diamanterne, vil du have dem? Der er tobak, sælg det. Der er alt, der er guld i massevis – og det alt sammen må jeg forlade! – Nå, fa'r Gobseck, ingen svaghed!" endte han talen.

Så satte han sig oprejst i sengen. Hans hoved så ud, som det var af bronze mod den hvide pude.

Pludselig strakte han den ene arm ud over tæppet og greb i det samme for at holde sig; derpå så han hen mod kaminen, og så døde han roligt og heltemodigt som en gammel romer.

Jeg sad lidt endnu og tænkte på hans fanatiske opregning, og mit øje faldt da på askedyngen, der var mistænkelig stor. Da jeg ragede lidt i den med ildtangen, viste det sig, at der var guld og sølv ophobet under asken, – det var de sidste dages høst, som han ikke havde nået at få gemt. Ved en gennemgang af huset

fandt jeg alle værelserne fulde af møbler, sølv- og guldsager, madvarer, rådne fisk og frugter, kasser med te, kaffe, tobak, appelsiner og tønder med rom og kolonialvarer – – alt vidnede om denne samlermani, der til syvende og sidst var blevet en slags galskab hos oldingen. I hans papirer fandt jeg nogle uendelig lange korrespondancer om disse varer, gaver, som Gobseck ville sælge. Han kunne aldrig få nok for dem, og mens forhandlingerne fortsatte, ødelagdes varerne.

Og hvem var det nu, der skulle have alle disse rigdomme og alt hans guld? En smuk pige, som jeg måtte lede efter i hele Paris, – alt dette skulle det nu måske smides hen til et dårligt fruentimmer?

Men mellem alle hans papirer var også de dokumenter, som var skyld i, at jeg har fortalt Dem alt dette; der var i behørig form et testamente, i følge hvilket den unge grev de Restaud snarest vil blive sat i besiddelse af alle sin afdøde faders godser og ejendele og af hans formue – og den er vokset enormt i Gobsecks hænder. Også for hans moder, grevinden, og for alle hans søskende er der rigelige arveparter efter grevens ønsker."

– – "Ja vel, kære Derville," sagde vicomtesse de Grandlieu. "Tak for Deres arbejde. Nu må vi jo tænke over sagen. Det må være en stor formue, der skal forsone os med grevinde Restaud til svigermoder for min datter. Og min søn vil en dag forene de to huse Grandlieus rigdomme. Han skal have en svoger, han kan være bekendt."

"Grev de Restaud vil ikke stå tilbage i rigdom," sagde Derville.

"Og i hans skjold," bemærkede onklen, "er et af landets fornemste våben."

"Det er sandt; og Camille behøver jo ikke at omgås sin svigermoder."

"Åh, hvad pokker," sagde den gamle onkel, "når selv madame de Beauséant har modtaget madame de Restaud …"

Paris, 1830

Om "Gobseck"

Forfatter: Honoré de Balzac (1799-1850).
Org.udg. mm.: *Gobseck*, i *La Mode*, Paris 6. marts 1830 (med titlen *L'Usurier*. Den endelige titel *Gobseck* fik novellen først ved sin femte udgave i 1842)
Denne udgave efter: H. de Balzac: *Aagerkarlen*. Til dansk ved Emma Sunde. Føljeton i *Østsjællands Folkeblad*, Køge 27.07.1917 – 09.08.1917.
Oversætter: Emma Sunde (18?? – 19??).
Redigeret af: Kim N. Jensen. (Enkelte afsnit er omarbejdet og Emma Sundes tildigtede "happy end" er erstattet af Balzacs originale, der overlader det til læseren at tænke sig til resultatet af Dervilles fortælling.)
Forside: Efter illustration til *Gobseck* af Édouard Toudouze (1848-1907).

ISBN 978-87-7628-262-2
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-533-4 (Ølstykke 2017).

© 2025 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk